

Recenzja pracy doktorskiej mgr. Mateusza Pawlaka *Okupacja niemiecka na ziemiach polskich w polskiej edukacji historycznej (1944-2017)*

I. Uwagi ogólne:

Przedstawiona do recenzji praca liczy 647 stron, w tym tekstu zasadniczego 541, wzbogaconego licznymi ilustracjami, z tego 16 kolorowych zdjęć w aneksie, liczne ilustracje w tekście, zawiera 35 tabel opracowanych przez Autora, także w aneksie.

Praca jest bardzo starannie przygotowana, zawiera solidny aparat naukowy.

Mogę stwierdzić, że **znajomość literatury dydaktycznej, odnoszącej się do teorii i wykorzystania podręcznika, w tym także historii jest imponująca, kompletna.**

Tytuł pracy może sugerować, że dotyczy ona tylko okupacji niemieckiej jako procesu, ale **Autor rozpatruje cały kontekst historyczny lat 1944-2017 na ziemiach polskich.**

Praca ma **dobrze opracowany wstęp**, co zdecydowanie pomaga w lekturze pracy. Doktorant **precyzyjnie określa cel pracy** (Holocaust, jego określenie, sprawcy i obraz w podręcznikach i publicystyce europejskiej).

Ocenia źródła (programy i podręczniki obowiązujące w polskich szkołach po II wojnie światowej) odnosi się do archiwaliów, z których najcenniejsze były „wspomnienia, relacje i oświadczenia byłych więźniów”, ale też wykorzystał tego typu źródła opublikowane. Pozwoliły one uzupełnić i potwierdzić twierdzenia literatury przedmiotu odnośnie okupacji hitlerowskiej na ziemiach polskich. Wykorzystana **baza źródłowa i literatura przedmiotu jest obszerna i dobrze przeanalizowana.**

Doktorant **opisał we wstępie zastosowane w pracy metody badawcze** (analityczna, syntetyczna, geograficzna, filologiczna i statystyczna) – s.14-16, (tę ostatnią zaprezentował praktycznie, pokazując jak dokonywał obliczeń statystycznych, by przygotować samodzielnie 35 tabel).

Za **trafne** należy uznać **osiem postawionych pytań badawczych** - Autor pokazuje, że jego widzenie badanej problematyki jest szerokie. W zakończeniu Doktorant przedstawia najważniejsze wnioski z wykonanej solidnie pracy.

Npiguwejo 02.11.2021 v S

Struktura pracy jest przemyślana i przejrzysta (wstęp, pięć rozdziałów podzielonych na mniejsze części, zakończenie, liczne aneksy, wykaz skrótów, obudowy dydaktycznej, dobrze opracowany wykaz źródeł i literatury).

W tej pracy trzeba dokładnie poznać przypisy, bo zawierają wiele ciekawych informacji. Autor przedstawił w nich 87 wydarzeń historycznych, 74 biografie postaci występujących w tekście i 169 przypisów wyjaśniających. Jak sam pisze w zakończeniu ujął w nich ok. 330 zagadnień w dziewięciu grupach.

Za najciekawsze uznaję rozdziały czwarty i piąty.

Doktorant analizując podręczniki z III RP zaprezentował zmiany w porównaniu z poprzednimi. **Zwrócił uwagę na nowe wątki tematyczne** np. Sonderaktion Lublin, obozy koncentracyjne w Płaszowie, Gross Rosen, na Gęsiówce w Warszawie, pacyfikację Michniowa, zbrodnię w Markowej, eksterminację psychicznie chorych i niepełnosprawnych oraz bunty w obozach i kwestię karania przestępców wojennych. Problemy inaczej przedstawiane wcześniej Autor wymienił i opisał, np. „mord na Nowotce, zbrodnia katyńska, bitwa pod Lenino, powstanie w Getcie warszawskim, stosunek Stalina do Powstania Warszawskiego.” W sposób ciekawy przedstawił ewolucję obozów koncentracyjnych na świecie (1896-1945) i podjął problem stosunków polsko-żydowskich, a w tym kontekście też eksterminacji Żydów.

Doktorant podjął próbę oceny materiałów pozatekstowych w podręcznikach historii, czyli ilustracji różnego rodzaju, bo one ściśle wiążą się z tekstem, często go uzupełniają lub wywołują skojarzenia. Są dla ucznia ważne. Istotny jest podział analizowanych podręczników ze względu na wiek uczniów (szkoła podstawowa i średnia), bo uwzględnia on możliwości percepcyjne uczniów i ich wrażliwość. Obrazuje to ogrom wykonanej przez Doktoranta pracy. Zgromadzone ilustracje są dodatkowym źródłem wiedzy i jeśli nie zawsze zapamięta je uczeń, ale mogą być materiałem dodatkowej analizy dla Nauczyciela lub studentów, ale i dla ucznia, bo może wnioskować (jako materiał ćwiczeniowy – porównawczy).

Uwagi szczegółowe:

Uważam, że **korzystniej byłoby oddzielić fotografie od tabel i schematów** – dla

ucznia to jednak inny materiał, a ważne źródło wiedzy, np. s. 480. Nie zawsze fortunate jest umieszczenie postaci blisko siebie, np. s.469 – zdj. nr 68 – Stanisław Mikołajczyk, a poniżej nr 69 – Adolf Eichmann.

Kolejna próba Doktoranta odnosi się do analizy dydaktycznej materiałów ilustracyjnych w grupie najnowszych podręczników (oczywiście wybranych) z lat 2009-2017. Także tu tabele, schemat i wykres są czymś dla ucznia odmiennym. Nauczyciel może je wykorzystać w ćwiczeniu umiejętności uczniów.

Podsumowując rozdział Autor twierdzi, że niektóre elementy ikonografii powtarzają się. Warto porównać czy akcentują jakieś nowe szczegóły, czy są takie, które uczeń powinien zapamiętać jako symbol.

Autor trafnie dostrzega różnice w treściach eksponowanych w podręcznikach z okresu PRL i III RP. W różnorodny sposób ukazuje problemy okupacji niemieckiej. Zauważa też błędy popełniane przez autorów podręczników, np. zamienne traktowanie i nie zauważanie różnicy międzyfasyzmem i nazizmem w podręcznikach z lat siedemdziesiątych. Zwraca uwagę na szczegół dotyczący śmierci O.Maksymiliana Kolbe – nie komora gazowa, a cela śmierci . O znajomości danych liczbowych Autora świadczy prostowanie danych liczbowych odnośnie ofiar (s. 532). Doktorant wskazuje też nadinterpretacje autorów i ich zbędne komentarze oraz błędne stosowanie zamiennie określeń „obóz koncentracyjny” i „obóz zagłady”.

Autor dysertacji nie unika spraw pomijanych w podręcznikach a trudnych dla Polaków. To sprawa kolaboracji niektórych z Niemcami. Pozytywnie ocenia umieszczenie w podręcznikach z III RP „sprawy zbrodni katyńskiej”, „Żołnierzy wyklętych”.

Analiza treści podręczników pozwoliła Autorowi dostrzec ideologizację treści, zwłaszcza w okresie PRL, pomijanie spraw niewygodnych dla władz.

Literówki:

s. s 12 – 10 ld. I 13 – 6 ld powinno być *Konieczki*

s. 19 – 10 ld- powinno być :*Kościół*

Na s. 497 – niezbyt fortunne określenie – 4ld: *Konsekwencją tego*. Lepiej : W konsekwencji tego...

Na s. 499 – warto dać tłumaczenie sformułowania *Endlossung der Judenfrage*

s. 502 - 10 ld- przy Montelupich – warto dodać więzienie w Krakowie.

s.503 – warto dać tłumaczenie *Lebensraum i Einsatzgruppen*.

s.513-515 te obliczenia pokazujące częstotliwość występowania może lepiej dać w aneksie lub w przypisie.

s.515 -5ld -powinno być *Ungera*

s.518 – niezbyt fortunne jest określenie Powstania Warszawskiego jako „potyczka”

s.531 4lg is.532 – powinno być Szymczak (to Małgorzata),

s.533- powinno być Unger,

s. 534 4 ld- powinno być : elementy związane

s.519 – Ważny jest opracowany przez Doktoranta diagram nr 7, podsumowujący dokonane przez Niego analizy, podobnie jak poprzednich 6.

Podsumowanie:

Trafna jest teza Autora, że to epoka, preferencje polityczne oraz ustrój wyznaczają kształt szkolnej edukacji historycznej.(s. 523) i kończące pracę motto o wydzwieku wychowawczym : słowa Zofii Nałkowskiej z „Medalionów”:*Ludzie ludziom zgotowali ten los*.

Pracę mgr. Mateusza Pawłaka uważam za Jego naukowy sukces i szczerze gratuluję. Jest dobrze przygotowany do pracy naukowej.

Po zapoznaniu się z całością dysertacji doktorskiej mgr. Pawłaka nie mam wątpliwości, że jest to praca ciekawa, prezentująca dobry warsztat naukowy Autora i warto dopuścić ją do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Taki wniosek stawiam.

Wrocław, 26.10.2021r.